Yeniçeri Ocağının Manevi Eğitimi ve Bektaşilik

Yrd. Doç. Dr. Osman EĞRİ

ABSTRACT
The Janissary corp, which constituted the principal brunch of the army in the Ottoman State, was educated spritually by Bektashi dedes and babas. They were also called as the Army of Haci Bektas because of their connection with the Bektashi Order. There are lots of Bektashi symbol and pattern that influenced soldiers in the Janissary Corp: They were repeating Bektashi poms when going to battle. Number of velayetnames narrating miraculous lifes of Bektashi sheyhs had always been available in the conk notebooks of Janissaries.

ÖZET
Osmanlı Devleti'nin önemli kurumlarından birisi olan Yeniçeri Ocağı, manevi eğitimini Bektaşi "dede" ve "baba"larından almıştır. Yeniçeriler, Bektaşiliğe olan yakınlıklarından dolayı, Hacı Bektaş Ordusu şeklinde isimlendirilmişlerdir. Onları etkileyen, pek çok Bektaşi sembol ve motifi vardır: Yeniçeriler, harbe giderken Bektaşi gülbanklerini tekrar ederler. Yanlarında taşıdıkları cönk defterlerinde Bektaşi büyüklerinin menkıbelereini anlatan çok sayıda velayetname yazılıdır.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin yaklaşık beşyüz yıllık tarihinde önemli roller oynayan Yeniçeri Ocağı, kuruluşundan itibaren Bektaşi Tekkeleri ile çok yakın ilişki içerisinde olmuştur. "Ocağı Bektaşiyan", "Taife-i Bektaşiyan", Sanadid-i Bektaşiyan" (Bektaşilerin Yiğitleri, Cesurları, Kahramanları), Dudman-ı Bektaşiyye" (Bektaşi soyu) olarak da anılan yeniçeri ocağı, dini, ahlaki ve askeri niteliklerinin büyük bir kısmını, Bektaşi babalarının eğitimi sayesinde kazanmıştır denilebilir. "Hacı Bektaş Ordusu", "Hacı Bektaş Oğulları" ve "Hacı Bektaş Köçeği" şeklinde de isimlendirilen yeniçeri ordusunun duygu ve düşünce dünyasına "Bektaşi öğretisi" hakimdir dense abartılmış olmaz. Bir başka deyişle Bektaşilik, Osmanlı kışlasını kendi tekkesi haline getirmiştir: Yeniçerilik, Bektaşi tarikatının bir nevi "askerlik kolu" olarak görev yapmıştır. Sonuç; "ya şehid ya da gazi olma" hayali ve "Allah'ın adını dört kıtaya götürme" azmine sahip olan Yeniçerinin tarihe malolmuş parlak zaferleridir.

Osmanlı Devleti ile Yeniçeri Ocağı arasındaki bağlantıyı, "Velayetname-i Hünkar Hacı Bektaş Veli" de geçen Osman Gazi ile Hacı Bektaş Veli'nin görüşmelerinden başlatmak mümkündür. Osman Gazi ile Hacı Bektaş Veli'nin görüşüp görüşmediği, tarih uygunluğu açısından tartışma konusu olmakla birlikte, bizim için önemli olan böyle bir görüşmeye Yeniçeriler tarafından inanılmış olmasıdır. Yeniçeriler üzerinde etki bırakan ve onları manevi olarak Hacı Bektaş Veli'ye bağlayan güç, adı geçen görüşmeye olan sağlam inançtır. Böyle bir görüşme yapılmamış olsa bile, yapılmış olarak farzedilmesi, sosyal psikoloji ve eğitim açısından bir değer ifade etmektedir. "Velayetnamelerde anlatılan olayların gerçekleşmesi, ancak kendilerine inanan bir toplumun mevcudiyetiyle mümkündür." Bu inanç, Yeniçeri topluluğunun hepsinde "kollektif bir şuur" şekline bürünmüştür. Onlar, Hacı Bektaş Veli'ye o kadar bağlılardır ki, bu bağlılık

onların “Hacı Bektaş Köçeği” şeklinde anılmalarına neden olmuştur. “Evliya menkıbeleri, insanın gizli özlemlerinin ve inandığı bazı değer hükümlerinin zafere ulaştığı kusursuz, ideal bir dünyanın tasvirini gerçekleştirmeleri sebebiyle, toplumun psikolojik çehresinin ifadesi sayılabilir.”

Diğer yandan velayetnameler, kendilerine inanan toplumun dini teşkilatlanmasını (tarikatları) ve bu teşkilatın izahını yapıyorlar demektir. Bu açıdan Hacı Bektaş Velayetnamesi, bize Osmanlı Devleti ile Bektaşi tarikatı ilişkilerinin başlangıcı ile ilgili bilgi vermekle birlikte, bu ilişki sürecinin tarikat bağlamındaki gelişimi hakkında da malumat vermektedir.

Velayetname’de anlatıldığına göre, “din aşkına kafire kılıç vuran” Osman Bey’in tekfurluklar üzerine yaptığı akınlar, onlarla anlaşma imzalamış olan Bursa Bey’ini rahatsız etmiş, durum Selçuklu Sultanı Alaaddin’e şikayet edilmiştir. Alaaddin de Osman Bey’i “şeyhimiz, azizimiz” şeklinde nitelendirdiği Hacı Bektaş Veli’ye göndermiştir. Osman Bey’i iltifatlarla karşılayan Hacı Bektaş Veli, ona tekbirleyerek “elif-i tac” giydirmiş, belindeki kemeri çıkartarak, Osman Bey’e kuşatmıştır. Önündeki çerağı ve sofrayı yine tekbirleyip Osman’ın önüne koymuş ve ona şu şekilde hitap etmiştir: “Bunları al! Seni din düşmanlarına havale ettik. Senin başındaki tacımızı gören kafirler, kılıcına karşı duramasınlar, kılıçları seni kesmesin. Nereye varırsan galib gel. Önünden sonun gür gelsin. Kimse senin soyunun sırtını yere getiremesin. Hünkar adını sana bağışladım, senin soyunun adını bu adla ansınlar. Gün doğusundan gün batısına kadar çerağın yansın.”

Osman Gazi’ye başarısı için dua eden Hacı Bektaş Veli, aynı zamanda ona bir misyon da yüklemektedir. Misyon; İslam’ın yayılması için mücadele etmektir. “Hünkar” adını vermekle de Osman Gazi onunla arasında bir gönül bağı kurmaktadır. Burada önemli olan, olayın aynen gerçekleşip gerçekleşmediği değildir. Önemli olan, Yeniçeri ocağının bu olayın gerçekleşdiği inancı ile Hacı Bektaş Veli’ye ve onun şahsında Bektaşi tekkelerine bağlılığının devam etmiş olmasıdır. “Hünkar” adı da, Osmanlı padişahları tarafından kabul görmüştür. Olayın eğitim açısından değeri, insan davranışları üzerinde herhangi bir değişiklik meydana getirip getirmediğidir ki, tarih bilgimiz bize böyle bir davranış değişikliğinin olduğunu söylemektedir.

Fütüvvet geleneğinin yaygın olduğu bir dönemde her meslek ve sanat kolunun bir Pir’inin bulunmasının şart olduğu şeklindeki yaygın inanç, yeniçeriliği “erenler serveri ve gaziler serdarı” sayılan Hacı Bektaş Veli gibi bir din büyüğünün ruh ve dinamizmi ile şekillendirmek istemiştir.

“Rum Erenleri bu makamı birisine vermek istedi, her biri bir eri tuttu. Bense yedi yıldır senin ve soyunun ruhlarını velayet kabzasında saklayıp durmadayım” dediğine inanılan Hacı Bektaş Veli, Osman Gazi’ye ve onun şahsında bütün nesline sahip çıkmış olmaktadır. Pek tabii olarak bu sahiplenme, hem Yeniçeri Ocağında Osmanlı Devleti’ne karşı, hem de Osmanlı Devleti’nde Bektaşiliğe karşı bir vefa ve bağlılık duygusu meydana getirmiştir. Osmanlı Devleti, Bektaşi Tekkelerine gönülden bağlı ordusuyla Hacı Bektaş Veli’nin duasını doğrularcasına asırlarca fetihten fetihe koşturmuştur.

Osmanlı ile Bektaşilik arasındaki ilişkiyi Orhan Gazi döneminden itibaren başlatan tarihçiler de mevcuttur. Lamartin, “Aşiretten Devlete” adlı eserinde Orhan Gazi ile Hacı Bektaş Veli arasındaki görüşmeyi şu şekilde anlatmaktadır: “Orhan Bey, etrafında topladığı askerleri, Osmanlıların savaş ruhunu aldıkları dine adamak istiyordu. Askerlerini yanına alarak, ulu dervişlerden, Hacı Bektaş’ın olduğu yere Suluca’ya gitti. Ondan askere sancak, ad ve hayır vermesini rica etti. Kurulan yeni teşkilatın, inançsızları hatalarından koparacağını ve Muhammed’in Tanrısına bir milyon yeni mü’min kazandıracağını anlayınca Hacı Bektaş, yerinden doğruldu, elini genç bir askerin başına koydu. Bu sırada, dervişin kaftanının yeni, omuzunun üzerinden kayarak, askerin ensesi üzerine düştü. Orhan Bey’e dönerek; bugün kurulan bu askerin yüzü gün gibi ak ve aydınlık, kolu ağır, kılıcı keskin, oku delici olacaktır. Giderken muzaffer, dönüşünde galip olacaktır. Haydi yolunuz açık olsun! dedi” Lamartin’e göre; Yeniçerilerin daha sonra beyaz keçe külahlarının üzerine başlarının arkasından sarkan, bir kumaş parçası ilave etmelerinin sebebi de, Hacı Bektaş Veli’nin elini askerin başına koyarak dua etmesi olayının hatırasını canlı tutma isteğidir. Yeniçerinin başındaki bu keçe külah, bir sembol olmakla birlikte, onun Pir’i Üstad’ı olan Hacı Bektaş’a bağlılığını yansıtmaktadır.

Bir başka Batılı tarihçi Friedrich Karl Kıenitz de, “Büyük Sancağın Gölgesinde” adlı eserinde Orhan Gazi ile Hacı Bektaş Veli karşılaşmasını ve Hünkar’ın Yeniçeriye yaptığı duayı doğrulamaktadır.

Gazidervişler ve Hacı Bektaş Veli arasındaki

bağlantı, Seyyid Ali Sultan Velayetnamesinde de dile

getirilmektedir. Bu da göstermektedir ki, Hacı bektaş

Veli'nin, fetih hareketlerinde büyük bir etkisi,

yönlendirmesi, teşvik ve telkini olmuştur. Hacı Bektaş

Veli'den himmet almış kahramanlardan birisi de, Seyyid

Ali Sultan'dır. Seyyid Ali Sultan, rüyasında Hz. Muhammed'den direktif alarak, Hacı Bektaş Veli'ye gelen kırk kahramandan birisidir. Hz. Pir de, onları Orhan Han'a yollamış ve Rumeli fethinde bu kahramanlar çok yararlılık göstermişlerdir. Bu kırk kahramandan Seyyid Ali Sultan komutan, Emir Sultan bayrakdar, Seyyid Rüstem Gazi kazasker, Abdussamed imamlık etmişlerdir. Orhan Gazi tarafından saygı ile karşılanmışlardır. Elmalı bölgesinde İslam'ın yayılması için çalışan ve sayısız kerametler göstererek bu bölgede önemli bir tesir alanı oluşturan Abdal Musa da, bu kırk kahramandan birisi olarak sayılmaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin halifeleri de, kendisi gibi, fetih hareketlerinin müşevvik ve duacısı olmuşlar, mütecaviz düşmanlara karşı Osmanlı Devleti'ne manevi destek vermişlerdir. Bu halifelerden birisi de Osmancık'da medfun Koyun Baba'dır. "Koyun Baba Velayetnamesi"nde anlatıldığına göre; Fatih Sultan Mehmed zamanında, Acem Şahı Uzun Hasan, sınırı geçerek Sivas ve Tokat civarlarını yağmalar. Bunun üzerine Fatih, askeriyle yola çıkarak önce Ankara'ya varır, daha sonra da Osmanlı ordularının sefer güzergahında bulunan Osmancığa gelir. Osmancığın Hıdırlık mevkiinde bulunan Koyun Baba'ya Lala'sını göndererek zafer için dua ister. Muradın hasıl olması halinde, kendisine geniş bir araziyi vakfedeceğini vaad eder. "Bize dünya malı gerekmez" diyen koyun Baba, zafer için dua eder ve Fatih Sultan Mehmed komutasındaki Osmanlı ordusu, savaştan zaferle döner. Bunun üzerine Fatih, Lala vasıtasıyle Koyun Baba'dan dileğini sorar. Koyun Baba da, Padişah'tan Kızılırmak üzerine bir köprü yaptırmasını ister. Hiçbir karşılık beklemeden köprüyü yapacak olan, yani usta ise; Koyun Baba'dır. Devlet sadece işin maddi kısmını üstlenecektir. Sultan Fatih, vaadini yerine getirerek köprünün inşasını başlatır, ancak ömrü vefa etmez. Köprünün inşası, Sultan Bayezid zamanında tamamlanır. Velayetname'ye göre; duasıyle ordunun muzafferiyetinde pay sahibi olan Koyun Baba, bizzat kendisi bu köprünün inşasını, pek çok kerametler göstererek tamamlamıştır. Hem gönül, hem de bilek gücüyle, tasavvuftaki fütüvvet anlayışına güzel bir örnek olmuştur.

Yıldırım Beyazıt, Çelebi Sultan Mehmet, II. Murat devirlerinde iç sorunlar ve Rumeli'de fetih hareketleri sürüp giderken, askerin moralini yükseltmek, Anadolu'da yaşayan halkı birbirine bağlı, birleşik halde tutmak görevi Bektaşiler tarafından yerine getirilmiş, uzun bir süre saray-tekke münasebetleri oldukça olumlu bir şekilde devam etmiştir.

Bektaşiliğin ordu ve toplum üzerindeki olumlu etkilerini gözlemleyen Fatih, gaza ve fetih ruhunu canlı tutmak, toplumun birlik ve beraberliğini temin etmek için, şehzade Cem Sultan'a bir Bektaşi Gazidervişi olan Sarı Saltuk'un menkıbelerini yazdırma görevini vermiştir. Ebu'l-Hayr-ı Rumi tarafından yazılan Saltukname, Sarı Saltuk'un Balkanların İslamlaştırılması ve fethi sırasındaki menkıbelerini anlatmaktadır. Fatih, fethin milletin birlik ve beraberliğinin sağlanmasının ve fetih şuurunun canlı tutulmasının tabii bir sonucu olduğunun farkındadır. O, Ehl-i Beyt'i sevenleri fetih sürecine katma gayretlerinin meyvesini görmüş, "seyyid" olduğu rivayet edilen Cebe Ali Bey (Cibali Sultan), Ehl-i Beyt muhibbi Yeniçeri ile birlikte İstanbul'un fethinde büyük yararlılıklar göstermiştir. Fiilen savaşa katılmasının yanında, kurduğu "Cebeci Ocağı"nın da ağası olarak, ordunun ve hatta sivil halkın günlük yiyecek ve içeceğini sağlamıştır. İstanbul'un fethinden önce, irşad amacıyla Bizans'a gelen Cibali Sultan, bir çok Hıristiyanı Müslüman yaparak, müridleri arasına katmıştır.

Bizim araştırmamızın konusu, Osmanlı Devleti'ne parlak zaferler kazandıran Yeniçeri Ocağının, Bektaşi Tekkelerinden nasıl bir manevi eğitim almış olduğudur? Bu doğrultuda şu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır: Manevi, yani dini yönü ağır basan bu eğitimin muhtevası ve yöntemi nedir? Bektaşilik, askerin niteliğine hangi yollardan nüfuz etmiştir? Yeniçerinin gönlünde ve kafasındaki model insanlar kimlerdir? Asker, kimleri kendisine örnek alarak gaza ruhunu taze tutabilmiş ve bu ruhu başarıya dönüştürebilmiştir? Aynı zamanda bir Bektaşi dervişi olan Yeniçeri, tarikatla ilgili özellikleri hangi kaynaklardan yararlanarak kazanmıştır? Askerin manevi gelişimini belirleyen motif ve semboller nelerdir ve bunlar hangi anlamlara gelmektedirler? Adı geçen motif ve sembollerin eğitim değeri nedir?

Şurası muhakkaktır ki Yeniçeri ocağına kahramanlık ve civanmerdlik duygularını kazandıran temel anlayış "fütüvvet"tir. Genel olarak tasavvuf düşüncesinde yerini bulan, Bektaşilikte ise hakim bir anlayış olan fütüvvetin, Yeniçeri Ocağı ile olan bağlantısı ile birlikte izah edilmesi konunun anlaşılması bakımından yararlı olacaktır.

1. Yeniçeri Ocağı ve Fütüvvet Anlayışı

Gençlik ve yiğitlik anlamlarına gelen fütüvvet, hak ve hakikatı korkusuz ifade etme, mazlumlara karşı şefkatli ve alçakgönüllü olma, nefsini ise unutma makamıdır. Mutasavvıflar bu makamı tarif ederken, *"Gerçekten onlar, Rabb'lerine inanmış yiğitlerdir. Biz de onların hidayetlerini artırdık ve kalblerini irtibatlandırarak metanetleştirdik de o zaman baş kaldırıp: Bizim Rabb'imiz bütün semavat ve arzın Rabb'idir dediler*. ayetinden hareket ederler

Tasavvuf erbabınca fütüvvet; kimseye düşman olmamak, nefsinden vazgeçmek, adil ve insaflı hareket etmek ve ayırdetmeyi terketmektir. İ'lay-ı kelimetu'llah ve adaleti temin için gösterilen cesaret, şecaaat ve kahramanlık da, fütüvvet anlayışının bir gereğidir. Mutasavvıflar tarafından bir ağaca benzetilen fütüvvet, doğruluk yerinden biter. Gövdesi, insanda bulunmaktadır. Budakları temizliktir; doğru yolu bulmaktır. Yaprakları, edebtir, hayadır. Kökü, Allah'ı bilmektir. Yemişi evliya sohbetidir. Suyu, rahmettir. Bu ağaç, yiğidin gönlünde biter, yapraklanır ve yücelir.

Fütüvvet, asıl tarifini Hz. Ali'den alır. Feta (genç) şeklinde isimlendirilen ilk kişi, Hz. Ali'dir. Uhud harbinde gösterdiği kahramanlıklardan dolayı, Hz. Peygamber, *"Ali gibi genç, Zülfikar gibi kılıç yoktur."*demiştir. Yeniçeriler arasında Hz. Ali, "Koca Leşker" (büyük asker) olarak bilinmektedir. Bir yeniçeri şairi olan Fakir Edna, gönülden bağlı olduğu Hz. Ali'yi bu lakabla anmaktadır:

"Koca Leşker! sen Kırkların Pirisin

Kırkların birine neşter ursun

Selman Faristedir kanın görürsün

Bir damla kan geldi al Koca Leşker"

Hz. Ali'ye göre fütüvvet; güçlü olduğu yerde affetmek, öfke anında yumuşaklıkla muamelede bulunmak, düşmanları hakkında bile hayırhahlıktan geri kalmamak, ihtiyaç içinde kıvrandığı durumlarda bile isar ruhuyla hareket edip, başkalarını düşünmektir. Haydar-ı Kerrar, hayatı boyunca hep, fütüvvet şuurunun örneklerini göstermiştir. İbn Mülcem hakkındaki muamelesi, muharebede yere yıktığı düşmanını affetmesi, sahabeden kendisiyle harbetmiş bir hasmının öldürülmesi karşısında duyduğu teessür, elindekini başkalarına vermesinden dolayı kış günü yazlık elbise içinde tir tir titremesi, fütüvveti tarif etmemize imkan veren yiğitlik örnekleridir. Allah'ın arslanı, Allah için yaşamış ve yine Allah için şehid olmuştur. "Bu yüzden fütüvvet şeceresinin kökü, 'Allah'tan başka ilah yoktur' kelimesindeki kuvvetttir. Fütüvvet, tevhid kelimesinden kaynağını almaktadır."

Fütüvvetnamelerde Hz. Ali'ye nisbet edilen fütüvvet anlayışının şartları da, Hz. Ali'nin hal ve hareketleri esas alınarak belirlenmiştir. Yazarı belli olmayan bir fütüvvetnameye göre bu şartlar altıdır: Birincisi; tövbe, ikincisi; teslim, üçüncüsü; ölmeden önce ölme, dördüncüsü; takva, beşincisi; kanaat, altıncısı; uzlet. Şartların her biri dini ve ahlaki bir nitelik taşımaktadır. Fütüvvet yoluna giren birisi, bu şartları yerine getirmezse yolun hakkını vermiş sayılmaz. Dolayısıyla, fütüvvet mesleğini benimsemek, aynı zamanda dini ve ahlaki ilkeleri de yerine getirmeye talib olmak anlamına da gelmektedir. Asıl hedef; olgun bir mü'min, müslüman ve genç olmaktır. Kimseye zulüm ve haksızlık yapmayacak kadar merhametli ve adil, ama kimse tarafından zulme uğratılmayacak ve haksızlıklara alet edilmeyecek kadar da cesaretli bir birey haline gelmektir.

Fütüvvet anlayışında Hz. Ali'nin kılıcı "Zülfikar"ın da önemli bir yeri vardır. Zülfikar; doğruluğun, adaletin ve hakkın simgesidir. Bektaşi inanışına göre; Allah'ın arslanı Hz. Ali'ye Hz. Peygamber tarafından adaleti temin etmesi için verilmiştir.

Hacı Bektaş Veli'nin söz ve icraatlarında fütüvvet şuuruna pek çok örnek bulmak mümkündür: "Kendi ayıbını görür ol! Kendi nefsinin emrinden kaçın! Kendini kendi halinden gafil tutma! Düşman hakir olsa da hor tutma! İsar etmek dostluktur. İncinsen de incitme. İyiliğe karşı kötülük hayvanlıktır. Fenalığa karşı iyilik insanlıktır. Fenalığa karşı fenalık köpekliktir. İyi tabiatlı olmak selamettir. Onun vasiyetnamesindeki bu tavsiyelere benzer ifadeleri, diğer Bektaşi Babalarının vasiyet ve risalelerinde veya velayetnamelerinin muhtelif yerlerinde de görmek mümkündür.

Mesela; Kaygusuz Sultan Risalesi'ndeki, "Ayıp görürsen ört! Gururlu ve kibirli olma! Kendi ilminden söz etme! Arif ol ve nasihate kulak ver! Eğer insanlık hakikatini bilmiyorsan, var olduğun sürece onu araştır. Enbiya ve evliyanın huyunu kendine örnek al! tavsiyeleri, fütüvvet anlayışına güç kazandıran sözlerdir.

Hacı Bektaş Veli, bir taraftan civanmerd, alçak gönüllü ve bağışlayıcı olmak anlamlarındaki fütüvvet anlayışını meydana getirecek tavsiyelerde bulunurken, diğer yandan da gerektiği zaman adaletin ve hakkın yerini bulması maksadı ile girişilecek savaşa da dervişlerini hazır tutmak istemiştir. Şehadet mertebesini öyle bir anlatır ki, serdengeçtiler ölüme, adeta bayram yerine koşar gibi giderler: "Eğer kafir seni veya sen kafiri öldürürsen cennet vacip olur. Öldürürsen gazi, ölürsen şehid olursun. O halde kafir nasıl tehlikeli düşman olur ki? Şehitlerin mertebeleri, Peygamberlerin mertebelerinden beş derece fazladır. Bu mertebelerden birincisi; Peygamber ölünce yıkanır, şehitler ölünce yıkanmaz. İkincisi; öldükleri zaman Peygamberlerin elbiseleri çıkarılır, şehitlerinki çıkarılmaz. Üçüncüsü; Peygamberleri kefene sararlar, şehitleri sarmazlar. Dördüncüsü; Peygambereler ahirette seçerler, sonra şefaat ederler, şehitler ise mahşer gününde, kendi kavim, kabile, hısım, akraba, kardeş ve yanlarına her kim gelirse hepsine şefaat ederler. Hakk Teala, birinin yüzü suyu hürmetine diğerlerini affeder, hepsini cennete yollar. Beşincisi; Peygamberleri yılda bir defa, şehitleri her gün ziyaret ederler." Bu şuurla hareket eden Bektaşi dervişleri, Tuna'dan Budapeşte ve Viyana'ya, Arap Yarımadası'ndan Bağdat ve Hicaz'a ve oradan Cezayir, Mısır ve İran'a kadar fetihten fetihe, zaferden zafere koşmuşlardır.

Yahya Kemal, Bektaşi Yeniçeri'deki fetih coşkusunu şu mısralarla dile getirir:

"Vur, Pençe-i Ali'deki şimşir aşkına

Gülbank-i Asumanı tutan, pir aşkına,

Son savletinle vur ki, açılsın bu surlar,

Fecri hücum içinde ki, tekbir aşkına!."

Rum abdalları ismi verilen kahraman dervişler, gerek Anadolu'nun, gerekse Balkanlar'ın fethinde büyük yararlılıklar göstermişlerdir. Gittikleri yerlere, İslam'ın hoşgörüsünü, insan sevgisini götürmüşler, gönüllere de girmeyi başarmışlardır. Düşmanına dahi civanmerdlikle davranan bu insanların kalbi sağlam bir iman ve muhabbetullahla doludur. Zira onlar, tekkelerden aldıkları manevi eğitim gereği; "Allah'ın emirlerine tazim, yarattıklarına şefkat" gösterme formülünü, kendilerine hayat düsturu haline getirmişlerdir.

2. Yeniçeri Ocağında Bektaşilikle İlgili Sembol ve Motifler

"Ağa Bayrağı" adı verilen yeniçeri bayrağı üzerinde Zülfikar resmi olup üst yarı sarı, alt yarısı kırmızıdır. Beyaz ipek üzerinde altın sırma ile fetih ayeti yazılıdır.

Yeniçeri olanlara "Sofa Tezkiresi" denen bir belge verilmektedir. Belgede şu ifadeler bulunmaktadır:

"El-Minnetü li'llah

Kalu beladan beri Hakk'ın birliğini eyledik ikrar. Bu yola vermişiz can u ser. Nebimiz vardır Ahmed-i Muhtar. Ezelden beri mestaneleriz. Nur-u İlahi'de pervaneleriz. Bir bölük bu cihanda serseri divaneleriz. Sayılmayız parmakla. Tükenmeyiz kırılmakla. Taşramızdan sormakla kimse bilemez halimiz. Oniki imam, oniki yolun cümlesine dedik beli. Üçler, yediler, kırklar, Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Pir'imiz Hünkar Hacı Bektaş Veli."

Burada ifade edilen "oniki yol" Bektaşi tarikatının adab ve erkanıdır. Böylece yeniçeri olan kişi Bektaşi tarikatına da girdiğine dair "ikrar" vermiş olmaktadır.

Yeniçerilerin geleneksel törenlerinde Bektaşiliği, İstanbul Karaağaç, Bektaşi Dergahı Postnişini olan Babaerenler temsil etmektedir. Bu kışlada vekil postu hizmetçileri için, oniki nefer civelek ayrılmaktadır. Bunlar bütün ortaların erleri arasından seçilmektedirler. Bunların hepsinin adlarının "Ali" olması gerekmektedir. Bu kişiler, bağlı oldukları ortalarda da "Post Alisi" lakabı ile çağrılmaktadırlar. Hazreti Ali'ye olan bağlılık, "Ali" isminin diğer isimler arasından tercih edilmesi suretiyle sembolleştirilmektedir.

Yeniçeri Ocağı'nda sabah ve akşam, ordunun ve memleketin selameti ile düşmana karşı başarı için dua etmekle görevli bir Bektaşi dervişi bulunmaktadır. Tören günleri bunlardan sekiz derviş, yeşil çuhadan üst elbisesi (uzun etekli hırka) giyerek, yumruklarını mideleri üzerine bastırmış halde Yeniçeri Ağası'nın önünde yürümektedirler. En kıdemlileri yüksek sesle; "Kerim Allah" diye bağırınca ötekiler "Hu" diyerek karşılık vermektedirler. Burada tasavvufi eğitimin gereği olarak Allah'la aralarındaki manevi irtibatın bir nevi yenilenmesi sözkonusudur. Böylece Yeniçeri askeri, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak, O'nun yolunda şehid veya gazi olmak için gazaya her an hazır tutulmaktadır.

Muharrem ayında ulufelerin dağıtılması töreninde de Bektaşi motiflerinin hakim olduğu görülmektedir. Yeniçeriler, subaylarla sarayın orta kapısına gelirler. Sadrazamla vezirleri selamlarlar. Bir yanda ise pilav ile zerde hazırlanır. Asker yemeğe başlarsa kurbanlar kesilir. Zira askerin yemek yemesi saraya olan itaatinin bir göstergesidir. Yemek bitince asker, orta kapıda durur. Başçavuş, "kubbe-i humayun" önüne gelir. Bektaşi tarikatının rükünlerinden biri olan "peymançe" (dar) duruşunda, sağ ayak baş parmağı, sol ayak baş parmağı üzerine konur. Sağ el sol el üzerinde ve orta parmak karşı taraf omuza gelecek şekilde göğüste çaprazlanır. Hafif öne eğilmiş vaziyette durulur. Bu duruş Bektaşilikteki "niyaz" duruşudur. Buna peymançeye geçmek de denmektedir. Niyaza geçer ve şu gülbanki çeker:

"Bism -i Şah, Allah Allah!... İllallah!... Baş üryan, sine püryan, kılıç al kan..Bu meydanda nice başlar kesilür, olmaz hiç soran. Eyvallah, eyvallah... Kahrımız, kılıcımız, düşmana ziyan, kulluğumuz padişaha ayan. Üçler, beşler, yediler, kırklar. Gülbank-i Muhammedi, Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkarımız Hacı Bektaş Veli demine devranına Hü diyelim! Hüüü"

Yeniçerilerin kendilerine özgü ayrı kahvehaneleri bulunmaktadır. Burada bir Bektaşi Babası yatılı olarak sürekli kalmaktadır. Baba, oraya gelip giden askerlere dini, tasavvufi, adab ve erkanla ilgili konularda yardımcı olmakta, onların manevi gelişimini takip etmektedir. Kahvehanede yatılacak yerler ile birlikte bir de "Baba Sofrası" vardır. Yeni yapılan bir kahvehanenin içi döşenince kahve sahibinin bağlı bulunduğu Orta'nın (birliğin) işareti ne ise, bu, büyük bir camlı levha halinde hazırlanır, kahvehane nişan alayı düzenlenerek, bu nişan kapı üzerine konur. Bu levha abanoz üzerine kabartma olarak işlenir, boyanır ve tezhiplenir. Bu alay, Süleymaniye'deki Ağa Kapısı'ndan hareket etmektedir. Atlı çavuşlar alaya yol açarlar, başta bir Bektaşi Babası elinde teber, başında külahla yürür, onun ardından Nişan levhasını başının üzerinde taşıyan, ortanın Baş Karakullukçusu gelir, arkadan o ortanın bütün mensupları yürür. Kahvehaneye varınca gülbank çekilerek levha, kapı üzerindeki yerine konur.

3. Cönk Defterleri

"Seyir Defteri", "Nefes Defteri" gibi adlarla da anılan bu defterler genellikle, yukarıdan açılan ince uzun bir bloknot niteliğindedir. Bu defter çoğunlukla, Bektaşi Ocağı'ndan nasib almış Yeniçerinin manevi eğitimi sırasında aldığı notlar, pek çok nefes, gazavatname, saltukname, battalname, ebu müslimname, danişmendname, velayetname, menkıbe ve Bektaşi tarikatının adab ve erkanından oluşmaktadır. Bu defterlerdeki bilgiler arasında, kimin ne zaman kimden nasib aldığı, nerede hangi hizmette bulunduğu vardır. Bu defteri sürekli yanında bulunduran Yeniçeri, adeta günlük tutar gibi yaşadığı olayları deftere kaydetmektedir, Cönk defterleri, Bektaşi tarikatındaki seyr ü sülukun, yani tasavvufi eğitimin gün be gün gelişimi hakkında bilgi veren yazılı kaynaklardır. Cönklerin içindeki nefes, velayetname ve menkıbeler ezberlenir. Özellikle sefere çıkıldığında bu defterler, askerin güç, savaşma azmi ve feyz kaynağı durumundadır.

Yeniçerinin manevi eğitiminde adeta bir yol haritası ve eğitim programı fonksiyonu gören cönk defterlerinin içinde yer alan bilgilerin tahlili, konumuz açısından önem taşımaktadır.

Bu defterlerde bulunan en önemli bilgiler; Bektaşi Babalarının yaşadığı olayları anlatan velayetname ve menkıbeler, Gazidervişlerin başından geçenleri anlatan saltukname, gazavatname ve battalnamelerdir. Yeniçerinin manevi hayatı ile birlikte hedef ve ilkelerini tesbit etme konusunda ona en çok yol gösteren bilgiler, şüphesiz bunlardır. Çünkü bu bilgileri ihtiva eden cönk defterlerini sürekli yanında taşımaktadır. Özellikle savaş esnasında, cönk defteri, yeniçerinin sırdaşı ve arkadaşı gibidir.

Velayetname türü eserlerde manevi gidişatı ile ilgili ona yol gösterecek, yaşantıları ile ona örnek olacak insanların hayat hikayeleri vardır. Velayetnamelerde anlatılan kahramanlar, okuyan ve dinleyenler tarafından idealize edilmekte, onların davranışları modellenmektedir. "Velayetname türündeki eserler, kahramanları olan velinin şahsında ahlaki faziletlerin üstünlüğünü göstermek için meydana getirilmiştir. Veli, ahlaki mertebelerin en yükseğine ulaşmış bir kişi kabul edilmesi itibariyle, toplum için ideal bir örnek teşkil etmektedir. Böylece onun menkıbeleriyle topluma bu ahlaki faziletleri gerçekleştirme alışkanlığı kazandırılmak istenmiştir. Didaktik mahiyetlerinden dolayı menkıbeler, velinin mensub olduğu tarikatin müridleri için birinci derecede öneme sahiptirler." Menkıbelerde onların doğru, dürüst, adil, şefkat, merhamet ve hoşgörü sahibi, çalışkan, hizmet şuuruna sahip, vatansever ve cesaretli birer insan olarak yetişmeleri hedeflenmiştir.

Gazavatname türü eserlerde ise, Gazidervişlerin Anadolu ve Balkanlardaki İslamlaştırma-Türkleştirme faaliyetleri, savaşın nasıl yapılacağı, bir askerin hangi nitelikleri üzerinde taşıması gerektiği gibi bilgiler vardır. Her milletin kendi kültürünü, ideallerini ve dünya görüşünü yansıtan kahramanları bulunmaktadır. Bu kahramanlar, o millete geleceğini oluşturma konusunda yol gösterir, cesaret ve şecaat duyguları verirler. İslam'a büyük hizmetler etmiş Türk Mileti'nin kahramanları ise, cesaret ve şecaatin yanısıra şefkat, merhamet ve adaletin de kaynağı olmuşlardır. Onların örnek şahsiyet ve nitelikleri gazavatname, saltukname ve battalname türü eserlerde anlatılmaktadır.

Bahsi geçen velayetnamelerden biri olan Hacım Sultan Velayetnamesi'nin konumuz açısından tahlili, bize genel bir fikir verebilir:

a) Hacım Sultan Velayetnamesi

Velayetnamelerin hemen hepsinde olduğu gibi Hacım Sultan Velayetnamesi'nde de dikkatimizi çeken önemli husus, velayetnamesi yazılan kişinin Ehl-i Beyt'e nisbet edilmesidir. Bu nisbet, Hacım Sultan'ın Bektaşi dervişi tarafından örnek alınmasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü, Bektaşi Tekkelerinde işlenen Ehl-i Beyt sevgisi, onun duygu dünyasında önemli bir yer tutmaktadır.

Hacım Sultan'ın dini kimliği, dini bilgisi, ibadet ve riyazat gibi dini pratiklere verdiği önem, Velayetnamenin farklı yerlerinde sıkça tekrar edilmektedir. Tasavvufi eğitim yönteminin ayrılmaz bir parçası olan Zikru'llah ile meşgul olması, erbain çıkarması da sıkça geçmektedir. Hacım Sultan, her yeni gittiği yerde önce bir erbain çıkarmakta, bu esnada ibadet, riyazat ve tefekkür ile meşgul olmaktadır.

Mesela Hacım Sultan, pek çok yerde kendi yaptığı veya yapılmasını arzu ettiği herhangi bir davranışı Kur'an ayetleriyle temellendirmektedir. Bundan da anlaşılmaktadır ki o, iyi bir Kur'an bilgisine sahiptir. Hatta hafız olma ihtimalinden de sözedilebilir. Çünkü, Velayetname'nin pek çok yerinde Kur'andan uzun sureler okumaktadır. Ayrıca burada şu mesaj da verilmiş olmaktadır: Bir olay değerlendirilirken veya bir davranış sergilenirken Kur'an'ın merkeze alınması gerekmektedir. Kur'an ne diyorsa ona göre hareket edilmelidir.

Velayetnamede anlatıldığına göre Hacım Sultan, dini pratikleri aksatmadan yerine getiren bir insandır. Namaz kılması, metnin içinde tam yirmi yerde geçmektedir. Yaşanan olaylar anlatılırken zaman kaydı düşmek gerektiğinde, Hacım Sultan'ın kıldığı namazın vakti ifade edilmektedir. Yeniçerinin buradan çıkartacağı sonuç; manevi önderinin yaptığı gibi dini pratikleri yerine getirmektir.

Yeri gelmişken burada şu hususun izah edilmesine de ihtiyaç vardır. Bektaşi Tekkelerinin Yeniçeri Ocağı ile birlikte II. Mahmud döneminde kapatılmasına yakın dönemde dini pratiklerin Bektaşiler tarafından hafife alındığı, namaz kılmadıkları, oruç tutmadıkları v.s. bilgiler çeşitli kaynaklarda dile getirilmektedir. Hacım Sultan Velayetnamesi de göstermektedir ki, bu durum Bektaşiliğin aslından kaynaklanmamaktadır. Yeniçeri Ocağının Osmanlı Devleti'ni fetihten fethe taşıdığı dönemlerde Kur'an'ın emrettiği farzlar yerine getirilmekte, haramlardan kaçınılmaktadır. Hacı Bektaş evlatlarından ve Hacı Bektaş postnişini Cemalettin Çelebi, bu durumu "Müdafaa" adlı eserinde şu sözlerle ifade etmektedir:

"Bir takım zındık ve onlara intisab etmiş bir güruh cühela, abdestimiz alınmış, namazımız kılınmış gibi bir takım hatalarda bulundukları ve haram olduğu nass tarafınan (Kur'an ve Sünnet) kesin bir şekilde ifade edilmiş bulunan muharrematı irtikab etmek ve helalmiş gibi kabul etmek, şeriata ve tarikata muhalif harekat ve seyyiatları (günahları) hakkındaki haberler ve şuyuat tevatür derecesine varmıştır. Pir-i tarikat Hacı Bektaş Veli hazretlerinin gündüz oruçlu, gece ibadetli olduğu ve ömür boyu defalarca çilehanelerde çileler çıkardığı ve kerametini inkar edenlere karşı darı harmanı üzerinde namaz kıldığı, muteber eserlerde mestur ve müteaddit çilehaneleri bugün mevcut ve umum-u nasca meşhud ve menzurdur. Menşe-i tarikat olan Haydar-ı Kerrar ve Sahib-i Zülfikar Aliyyü'l-Murteza kerrema'llahü vechehü ve radıya'llahü anh efendimizin namaz ve oruca emr-i İlahiyye'ye devam ve menhiyyattan son derece uzak oldukları ve Kerbela gibi firkatli o vakitte bile farz namazları vaktinde eda edip, bir vakit namazını dahi kazaya bırakmadığı mevsuken menkul ve mazbuttur."

Cemalettin Çelebi'nin ifadelerini doğrulayan bir belge niteliğindeki şu icazetname, 1816 yılında Hacı Bektaş Tekkesi tarafından verilmiştir. İcazetnamede, şu talimat yer almaktadır:

"...Evliyanın Sultanı Hacı Bektaş Veli'nin Tekkesi, Küre'de Ali Seyyid Mahmud Baba'ya icazet vererek, posta oturmasını, farz olan namazları kılıp, zekat verip, gücü yetenleri hacca göndermesini, ramazan orucunu tutmasını ve talibleri bu konularda aydınlatmasını...icazetimizle istedik."

Veli Baba Velayetnamesi'nde de aynı konuya değinilmekte, Veli Baba'nın ağzından şu ifadeler nakledilmektedir: "Rasulu'llah Efendimiz'e ittiba (uymak), feraiz-i İlahiyyeyi (Allah'ın emrettiği farzları) eda, meharim (haramlar) ve mekarihden (mekruhlardan) ittikaa (kaçınmak) dır..."

Hacım Sultan Velayetnamesi ve başka velayetnamelerde de dikkatimizi çeken önemli bir olay, velilerin bir keramet eseri olarak "su" çıkarmalarıdır. Çıkardıkları suyu insanların istifadesine sunarak, velayeti insanlara hizmet düşüncesi ile birleştirmektedirler. Ömer Lütfi Barkan'ın anlattığına göre; değirmenler yapmak, bağ ve bahçe yetiştirmek, bulundukları mekanın emniyet ve asayişini temin etmek gibi faaliyetler de Bektaşi dervişlerinin hizmet alanı içersinde yer almaktadır.

Velayetnamede anlatılan önemli bir menkıbe, Hacım Sultan'ın kendisini öldürmek üzere gelen bir gençle aralarında geçen olaydır. Sultan'ı öldürmek için gelen genç, onu öğle namazını eda ederken ve zikrullah ile meşgul olurken bulur. Vicdanında bir muhasebe yaparak, Sultan'ı öldürmekten vazgeçer ve ondan özür diler. Hacım sultan ise, bir hoşgörü örneği göstererek ona hayır dua eder. Daha sonra da kendisine mürid olan gence şu nasihatta

bulunur: “Evlad-ı Rasule tabi ol. onları sevenlerden ol. kimseye gıybet etme.” Kur’an’daki gıybetle ilgili ayeti okuyan Sultan, gençten zikrullah ile meşgul olmasını ister. Gençte bu nasihatlerin gereğini yerine getirerek, Sultan’ın sadık bir müridi olur. Bu olayda fütüvvet anlayışının olmazsa olmaz bir gereği olan hoşgörü, Ehl- Beyt’e bağlılık ve tarikat adabı işlenmektedir.

Velayetnamede bilgili, dindar, insanlara hizmet düşüncesine sahip, hoşgörülü bir veli portresi çizilmektedir. Yanında gezdirdiği cönk defterinde bu velayetnameyi okuyan yeniçerinin hayalinde, hiç şüphesiz böyle bir insan olabilmek vardır.

b) Saltukname

Saltuknameler, Bektaşi dervişlerinin Rumeli’nin fethinde oynamış oldukları mühim rol hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Saltuknamelerin konumuzu ilgilendiren yanı ise, bu eserlerde verilen malumatın, efsanevi hikaye ve menakıb mahiyetinde olmakla birlikte, kültür ve eğitim tarihi açısından taşıdığı değerdir. Bilhassa dervişlerin Hristiyan memleketlerindeki faaliyetleri, Balkanları işleyen din ve fikir eğitiminin temsilcileri olan Bektaşilerin buraların İslamlaştırılmasındaki rolü hakkında bizleri bilgilendirmektedir. Asıl önemli olan ise, Yeniçerinin cönk defterinde yer alan saltuknamelerden okuduğu bilgilerden hareketle, İslamlaştırma faaliyetlerinin yöntemini belirlemesidir. Yeniçerilerin saltuknamelerde anlatılan olaylardan, cesaret ve şecaat duygularına güç kazandırma doğrultusunda yararlanmaları ise, konunun bir başka yönüdür.

Sarı Saltuk’un menkıbelerini anlatan Saltukname, bahsi edilen özellikleri üzerinde taşıması nedeniyle oldukça önemlidir.

Bektaşi Yeniçeri ile Sarı Saltuk arasındaki manevi köprüyü kuran ilk bilgi, onun Hz. Hüseyin neslinden olduğudur. Sarı Saltuk’un atı, Hz. Ali’nin bindiği at “düldül”dür. Kılıcı, Hz. Ali’nin kılıcı “zülfikar”dır. Pir’i ve duacısı, saltuknamede “Rum’un gözcüsü” olarak nitelendirilen Hacı Bektaş Veli’dir. Rum Erenleri tarafından kendisine, “Allah yolunda gaza yapma” misyonu verilmiş, fetih müjdelenmiştir.

Sarı Saltuk’un menkıbelerde dikkati çeken en önemli özelliği; muhatablarını İslam’a ve imana davet etmesidir. Sık sık, harp sırasında inanmayanları imana nasıl davet ettiği, inananları nasıl serbest bıraktığı anlatılmaktadır. Asıl hedef; tebliğ yani İslam’ın anlatılması, öğretilmesi, kalblere girmesinin sağlanmasıdır. Gaza, sadece bunun için bir vasıtadır. Sarı Saltuk, fütüvvet mesleğinin bir gereği olarak, düşmanlarını dahi affeden bir yiğittir.

Onun en büyük emeli ve isteği, diyalog kurduğu insanların Allah’ın varlığına birliğine ve Hz. Muhammmed’in Allah’ın elçisi olduğuna inanmalarıdır. Mesela bir yerde, onun Bosna-Hersek kıralının oğullarının müslüman olmalarını nasıl dilediği anlatılmaktadır. Başka bir yerde, Rum diyarındaki Firenk Padişahı’nı uzun bir süreçten sonra imana davet etmesi ve onun da müslüman olup, Sarı Saltuk tarafından adının “Yusuf” konması hikaye edilmektedir.

Saltukname’nin bir çok yerinde keşişleri İslam’a davet ederken aralarında geçen konuşmalar nakledilmektedir. Bu konuşmalar, adeta “özel din öğretim yöntemi formasyonu” niteliğindedir. Mesela; bir yerde, Sarı Saltuk, keşişlere Hz. Muhammed’e inanmanın, İncil’e inanmanın da bir gereği

olduğunu, bu gerçeği inkar etmemelerinin lüzumunu ifade etmektedir. Onların, "Muhammed, Türklerin Peygamber'idir" demeleri üzerine, bu sözün İncil'de olmayıp Hristiyanların din büyükleri tarafından uydurulduğunu söylemekte, keşişlere İncil'i okumalarını tavsiye etmektedir. Balkanlar'da keşişlerle karşılaşma ihtimali yüksek olan yeniçeri böylece onlarla nasıl konuşulacağını, hangi bilgilere sahip olması grektiğini öğrenmektedir.

Sarı Saltuk'un İslamlaştırma ve gaza faaliyetlerindeki en büyük yardımcısı, dilinden hiç eksik etmediği "Allah'a dua"dır. Başı sıkışınca "İsm-i Azam" duası okuyan Sarı Saltuk, dua ile meleklerin yardımının gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, muvaffakiyet ve muzafferiyet için sadece gayret yetmemektedir. Allah'tan dua ile fetih için yardım dilenmelidir.

c) Yeniçeri Şairlerine Ait Kahramanlık Nefesleri

Yeniçerinin içinde, Bektaşi tekkelerinden feyz almış şairler bulunmaktadır. Bu şairler, gazanın anlamını, yani ne için yapıldığını, dini açıdan taşıdığı değeri, yeniçerinin sahip olduğu manevi üstünlüğü anlatan nefesler söylemişlerdir. Yeniçeri, yanında taşıdığı cönk defterlerindeki bu nefeslerden kendisine ait bir mefkure oluşturma, manevi önderlerinin niteliklerini öğrenme ve gaza ruhunu canlı tutma konusunda yararlanmaktadır. Nefesler vasıtasıyla galeyana gelen duyguları, onu harp meydanlarında karşı konulmaz bir güç haline getirmektedir. Bahsi geçen nefeslerden bir kaçının konumuz açısından tahlil edilmesi, yeniçerinin duygu ve düşünce dünyasında meydana gelebilecek değişim konusunda bir fikir verebilir.

Mesela; Kanuni Sultan Süleyman dönemi Yeniçeri şairlerinden Teslim Abdal'a ait bir nefes şöyledir:

"Arzulamış gelir koca Bağdad'ı

Şah Süleyman başı telli geliyor

Yardımcısı ola oniki imam

Önü sıra Serdar Ali geliyor

Yüz bini birden der: "Allah'ım Allah

Yüz bini der: "La ilahe İllallah"

Yüz bin katarı var, yüzbin de sipah

Yüz bini de darplı sallı geliyor

Mü'minler "Hu" çeker münafık erir

Mü'minin muradın ol Hüda verir

Yüz bin de zırh giymiş sipahi gelir

Yüz bini de bahar ballı geliyor

Teslim Abdal der ki hey canlar canı

Bunca Süleymanlar dünyada hanı

Yüz bin nutku vardır yüz bin de canı

Yüz bin de kolu kolçaklı geliyor."

Teslim Abdal, nefesinde Kanuni Sultan Süleyman'ın çıktığı Bağdad seferini anlatmaktadır. Öncelikli olarak Şah Süleyman'ı medheden Teslim Abdal'a göre Serdar Ali, (Hz. Ali) Padişah'ın önünde yürümektedir. Böylece Hz. Ali, Osmanlı'nın fetih hareketine öncülük etmekte, manen destek vermektedir. Oniki imamın, Sultan Süleyman'a yardımcı olması ise, henedan-ı Ehl-i Beyt'in topluca Osmanlı'ya arka çıkması manasına gelmektedir ki, bu bağlantı, yeniçeri için büyük bir anlam ifade etmektedir. Bektaşi tarikatına ait pek çok sembol ve motif sayesinde gönlündeki Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi üst düzeyde olan Yeniçeri, sevdiği insanların ön ayak olduğu bir fetih hareketinin şüphesiz ön saflarda vuruşan "cengaveri", "serdengeçti"si olacaktır.

Nefeste yüz bin askerin; "Allah'ım Allah", yüz bininin ise; "la İlahe illa'llah" dediği tasvir edilmektedir. Bu ifadeler, Yeniçeriye sahip olması gereken misyon hakkında bilgi vermektedir. Fütüvvet şeceresinin kökü olan "la ilahe illa'llah" kelimesi, onun gazaya giderken dilinden düşürmediği, i'lası (yüceltilmesi) için şehid olmayı göze aldığı kelimedir. Yeniçeri, kelime-i tevhid için mücadele eden bir İslam misyoneridir. Başka bir deyişle bu nefeste, öyle olması istenmektedir.

Teslim Abdal'a göre Yeniçerinin çıktığı fetih seferi, mü'minlerle münafıklar arasında cereyan eden ve mü'minlerin zaferi ile sonuçlanacak olan bir seferdir. Bu yönü itibariyle de "yeni topraklar kazanmaktan, kuru bir cihangirlik davasından öte", nifakın (münafıklığın) ortadan kaldırılması amacıyla girişilmiş bir "ıslah" hareketidir. Mü'minin muradını verecek olan ise, Hüda'dır. Zaten gaza, O'nun rızasını kazanmak için yapılmaktadır.

Nefesin son kıtasında ise, dünyanın fani olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu tema, genel olarak tasavvufta, özel olarak da Bektaşilik'te sıkça işlenmektedir. "Dünya sevgisi, bütün hataların, dünya sevgisinin terki bütün ibadetlerin başıdır" "Dünya bir leştir, onun peşinden gidenler de köpeklerdir" hadislerini referans olarak veren Virani Baba, risalesinin pek çok yerinde okurlarına; "ey talib-i fakr-ı fena!" (ey fakirliğin ve yokluğun talibi!) diye hitab etmektedir. Yeniçeri böylece savaşın toprak, ganimet veya şöhret elde etmek için değil, "Allah için" yapılması gerektiği konusunda uyarılmak istenmektedir. Kuşkusuz bu uyarıdan Sultan Süleyman da nasibini almaktadır.

Zileli Aşık Mü'min'in Napolyon'un Mısır'ı alması nedeniyle söylediği nefes ise mesaj yüklüdür:

"Nice bir yatursun gafletten uyan

Bu işlere agah ol Padişahım!

Birkaç rical ile Valide Sultan

Mu'indir kafire bil Padişahım

Hiç haberin var mı Mısır halinden

İçinde kalmadı kızdan gelinden

Alalım Mısır'ı kafir elinden

Dini bütün vezir Sal Padişahım

Ne yazıklar oldu Mısır şehrine

Kilise yapıldı mescid yerine

İmdad gönder din İslam'ın carına

Koyma hayfımızı al Padişahım

...

Hacı Bektaş ocakları uyansun

Yürüsün dalkılıç küffara dalsun

Ol Nil-i Mübarek kana boyansun

Kafire bir kılıç çal Padişahım"

Yukarıdaki nefeste de Mısır'ın düşman eline geçmesine duyulan üzüntü, dini ve ahlaki boyutta vurgular yapılarak dile getirilmektedir. Kızın ve gelinin namusunu kurtaracak, mescid yerine kilise yapılmasını önleyecek olan ise, Hacı Bektaş Ocakları, yani Yeniçeridir. Bu nefeste Padişahla birlikte yeniçeriye de mesaj verilmektedir. Padişah gafletten uyandırılmak istenirken, yeniçeriye de kaynağını İslam'dan alan misyonu hatırlatılmaktadır. Kafire kılıç çalacak olan yeniçeri, Mısır'ı düşman elinden kurtararak, ırzın, namusun emniyette olduğu, İslam'ın sembolü olan mescidin ayakta durduğu bir "belde" haline getirecektir.

Gelecekte nelerin yapılacağı veya yapılması gerektiği ifade edilerek Yeniçeri'ye bir "vizyon" da kazandırılmak istenmektedir. Osmanlı'nın gelecekle ilgili hedefleri, özlem ve beklentileri anlamına gelen "kızılelma" kavramı da Yeniçeri nefeslerinde işlenmektedir. Fakir Edna bir nefesinde şöyle söylemektedir:

"Ol Sultan saçlıyı yanına aldı

İsteyen kulların muradın verdi

Kızılelmaya dek kafiri kırdı

Yüz sürerek künbedinin başına"

Buradaki ifadelerden de anlaşılmaktadır ki kızılelma; dünyada küfrün yok olması, kelime-i tevhidin ihtiva ettiği hakikatin, güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar ulaşmasıdır. Yeniçeri, bu mefkure için vardır.

Fetih coşkusuna katılanlardan biri olan Karacaoğlan da nefesinde, Nemçe Kralı'nı, Hacı Bektaş Ocağı yeniçerinin maddi-manevi nitelikleri karşısında mağlubiyete mahkum etmektedir:

"Hazır ol vaktine Nemçe kralı

Yer götürmez asker ile geliyor

Patriklerin inmiş tahttan diyorlar

Bir halife kalmış o da geliyor

Yetmiş bin var siyah postal giyecek

Seksen bin var Allah Allah diyecek

Doksan bin var tatlı cana kıyacak

Yüz bini de Tatar Han'dan geliyor

Gelen Ahmed Paşam kendidir kendi

Altmış bin dalkılıç kusuru cündi

Kaçma kafir kaçma, ölümün şimdi

Hacı Bektaş Veli kalkmış geliyor

...

Karacaoğlan der ki: burda durulmaz

Güleryüze, tatlı cana doyulmaz

Gökteki yıldızdan çoktur, sayılmaz

Yedi iklim, dört köşeden geliyor”

Bu nefesi ve buna benzeyen başka pek çok nefesi yanında taşıdığı cönk defterinde okuyan Yeniçeri, her an duygusal coşkunluk halinde olmakta ve manevi yönden şuurlanarak sorumluluklarının farkına varmaktadır. Görevini yerine getirmek için gerekli olan gücü üretmek maksadıyla da Bektaşilikten daha fazla manevi feyz ve metafizik enerji almaktadır.

Görüldüğü üzere Bektaşi Tarikatı’na mensub Yeniçeri şairlerinin söylediği nefesler de, Yeniçeri’nin manevi eğitim sürecinde önemli bir yer tutmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak şunları söylememiz mümkündür: Bektaşilik, Yeniçeri Ocağı’nın manevi eğitimi konusunda önemli roller üstlenmiştir. Bu manevi eğitim sürecinin temel yapı taşları ise, şunlardır:

1. Genel olarak tasavvuf düşüncesi ve yaşantısında, özel olarak da Bektaşilik ve Yeniçeri Ocağı’nda geleneksel bir karaktere bürünmüş fütüvvet anlayışı: Bu anlayış, hem yeniçerinin Ehl-i Beyt’e ve Hacı Bektaş Veli’ye olan manevi bağlantısını güçlendirmiş, hem de ona savaşma gücü ve kuvveti kazandımıştır.

2. Cönk defterlerinde yer alan evliya menkıbeleri, saltuknameler ve nefesler: Yeniçerinin manevi eğitim sürecine devamlılık kazandıran kaynaklar, daha çok bunlardır. Velileri kendisine örnek alan yeniçeri, hayatını onları modelleyerek şekillendirmiştir denebilir. Nefesler ise onun için heyecan ve motivasyon kaynağı durumundadır.

Tekke ve kışla münasebetleri, asırlarca başarılı bir şekilde devam etmiş, Bektaşi Tekkeleri, baba ve dervişleri, ebed-müddet bir devlet olma yönünde Osmanlı’ya büyük destek vermişlerdir. Bu destek, askerin manevi yönden techizatlanmasını sağlamak veya bizzat harp meydanlarında kılıç sallamak şeklinde olmuştur. Şüphesiz Osmanlı Devleti de, bir vefakarlık göstergesi olarak asırlarca Bektaşi Tekkeleri’ne sahip çıkmıştır.

Şurası da bir gerçektir ki, eğitim ve kültür tarihimizde layık olduğu yeri almış olan bu bilgiler, insanlarımız tarafından yeterince bilinmemektedir. Tarihi gerçekleri bilmemenin getirdiği yanlış tanımalar, önyargılar ise ne yazık ki çoğu zaman kin, nefret ve düşmanlık duygularına dönüşmüştür. Bu duyguların uzak ve yakın tarihimizdeki acı tezahürleri, hepimizin malumudur. Eğitim ve kültür tarihimizin önemli bir şubesi olan Bektaşilik ve onunla ilintili kurumlar üzerine yapılacak araştırmaların sayılarının artması, milletimizin kendi kültürünü ve manevi mirasını öğrenmesine yardım etmekle birlikte, birlik ve dirliğimizin güç kazanmasına da yardımcı olabilecektır. Zira güçlü dostluklar, insanların birbirlerini iyi tanımalarıyla başlar.

Birbirimizi tanıdıkça, müşterek yanlarımızın farklı yanlarımızdan çok daha fazla olduğunu göreceğimiz ümidini taşıyoruz.

DİPNOTLAR

Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler,* Türk Tarih Kurumu Y., Ankara, 1992, s. 33.

Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 33, 34.

Abdülbaki Gölpınarlı, *Velayetname*, s. 75, 76. İnkılap Y., 1958, İstanbul.

Ethem Ruhi Fığlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik,* Ankara, 1994, Selçuk Y., s. 154, 155.

Gölpınarlı, *a.g.e.,* s. 76

A. De Lamartine, *Aşiretten Devlete,* Tercüman Y., c. 1, s. 79, 80.

Lamartin, *a.g.e.,* s. 80.

Friedrich Karl Kıenitz, *Büyük Sancağın Gölgesinde,* çev. Seyfettin Halit Kakınç, Tercüman Y., s. 145., Osmanlı Devleti ile Bektaşilik arasındaki ilişkiler konusunda ayrıca bkz. Abdülkadir Sezgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet'in Kuruluşunda Bektaşiler ve Günümüzde Bektaşilik,* Hacı Bektaş Veli D., S. 5., ss. 103-117.

Seyyid Ali Sultan Velayetnnamesi, haz. Bedri Noyan, Ankara, Ayyıldız Y., s. 5., İsmail Beliğ, *Güldeste-i Riyazi-i İrfan,* Bursa, 1257, s. 16, 20.

Fuat Köprülü, "Abdal Musa", *Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi*, İstanbul, 1990, Can Y., s. 59-73, s. 59., Arif Erkan, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, Sağlam Y., s. 300.

Abdülkadir bin Ahmed, *Menakıb-ı Koyun Baba,* sad. Şakir Çıplak, İstanbul, 2001, Horasan Y., s. 89-95.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *Saltukname,* Ankara, 1988., Kültür Bakanlığı Y.

Alper Çağlayan, *Cibali Sultan ya da Cebe Ali Bey,* Hacı Bektaş Veli D., S. 13, ss. 89-95, s. 91

Alper Çağlayan, *a.g.e.,* s. 91. Fatih döneminde yaşamış ve Fatih'le tanışarak İstanbul'un fethinde bulunmuş Bektaşi Babalarından biri de, Otman Baba'dır. Fatih, kendisine "baba", o da Fatih'e "oğlum" diye hitab etmiştir. Bu konuda bkz. Nejat Birdoğan, Alevi Kaynakları I., İstanbul, 1996, Kaynak Y., s. 102, 103.

Kehf, 18/13,14.

Kuşeyri, *Tasavvufun İlkeleri,* s. 362, 363.

İbrahim Arslanoğlu, *Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname,* Ankara, 1997, Kültür Bakanlığı Y., s. 14.

Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik,* Ankara, 1999, Ardıç Y., c. 3, s. 360.

S. Kocatürk, *Bir Fütüvvet Şeceresi Üzerine,* Erdem, Ankara, 1996, Atatürk Kültür Merkezi Y., c. 8., S. 24., s. 872.

İbrahim Arslanoğlu, *a.g.e.,* s. 49.

Hacı Bektaş Veli, *Kitabü'l- Fevaid,* Ankara, Ayyıldız Y., s. 56, 57.

H. B. Veli, *a.g.e.,* s. 54, 55.

Raşit Tanrıkulu, *Kaygusuz Sultan Risaliyesi,* Ankara, 2000, Ayyıldız Y., s. 58, 59.

Hacı Bektaş Veli, *Makalat,* Ankara, 1996, Kültür Bakanlığı Y., s. 55, 56.

"İnna fetehna leke fethan mübina. Ve yensureke'llahü nasran aziza" (Biz sana apaçık bir fetih verdik.) Fetih, 27/1, (Böylece sana kimsenin güç yetiremeyeceği şekilde yardım eder.) Fetih 27/3.

Noyan, *a.g.e.,* s. 146.

Noyan, *a.g.e.,* s. 155; Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevi-Bektaşi, Ahi ve Nusayri Zümreleri,* Ankara, 2000, Kültür Bakanlığı Y., s. 112.

Noyan, *a.g.e.,* s. 146.

Noyan, *a.g.e.,* s. 144.

Noyan, *a.g.e.,* s. 144.

İsmail Özmen, *Simgeler Kenti Bektaşilik,* Ankara, 2000, c. 2., s. 529. Bu konuda bkz. *Arnavutluk Devlet Arşivinde Bulunan Osmanlı Belgelerinin Listesi,* Hacı Bektaş Veli D. S. 15, ss. 31-68.

Ocak, *a.g.e.,*s. 34, 35.

Uşaklı Ali bin Hacı Mustafa, *Velayetname-i Kolu Açık Hacım Sultan,* Ankara, Ayyıldız Y., s. 24

Uşaklı Ali bin Hacı Mustafa, *a.g.e.,* ss. 28, 35, 37, 38.

Uşaklı Ali bin Hacı Mustafa, *a.g.e.,* ss. 28, 35, 37, 38.

Bkz. Uşaklı Ali bin Hacı Mustafa, *a.g.e.,* ss. 25, 28, 38, 41, 49, 57.

Uşaklı Ali bin Hacı Mustafa, *a.g.e.,*

Bkz. Uşaklı Ali bin Hacı Mustafa, *a.g.e.,* ss. 17, 18, 20, 29, 36, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 46, 49, 50, 57, 61, 66.

Ahmedi Cemaleddin Çelebi, *Müdafaaname,* İstanbul, 1992, s. 74.

Ahmedi Cemaleddin Çelebi, *a.g.e.,* s. 76.

Hacı Yılmaz, *Çorum'dan Bir İcazetname,* Hacı Bektaş Veli D., S. 17, ss. 139-147, s. 144, 145.

Veli Baba Menakıbnamesi, haz. Bedri Noyan, İstanbul, 1993, Can Y., s. 177.

Bkz. Uşaklı Ali bin Hacı Mustafa, *a.g.e.,* s. 32, 36. Aynı şekilde Şucaeddin Veli Velayetnamesi'nde de su çıkarma olayı birkaç yerde anlatılmaktadır. Bkz. Nejat Birdoğan, *"Şucaeddin Veli Velayetnamesi",* Alevi Kaynakları I., İstanbul, 1996, Kaynak Y., ss. 128-148, s. 134.

Bkz. Ömer Lütfi Barkan, *İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri,* Vakıflar D., S. 2., yıl. 1942, s. 32, 43.

Bkz. Uşaklı Ali bin Hacı Mustafa, *a.g.e.,* s. 39, 40.

Ömer Lütfi Barkan, *a.g.e.,* s. 34.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *Saltukname,* c. I., s. 54.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *a.g.e.,* c. I., s. 8.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *a.g.e.,* c. I., s. 8.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *a.g.e.,* c. I., s. 169.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *a.g.e.,* c. II., S. 43-46.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *a.g.e.,* c. II., s. 46.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *a.g.e.,* c. I., s. 78, 79.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *a.g.e.,* c. I., s. 90-92.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *a.g.e.,* c. I., s. 71, 72.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *a.g.e.,* c. I., s. 76.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *a.g.e.,* c., I., s. 96.

Noyan, *a.g.e.,* c. III., s. 351.

Virani Baba Risalesi, çev. Mustafa Erbay, Ankara, 1994, Ayyıldız Y., s. 11.

A.g.e., s. 28.

A.g.e., s. 11, 14, 18, 27.

Noyan, *a.g.e.,* c. III., s. 357, 358.

Noyan, *a.g.e.,* c. III., s. 359.

Noyan, *a.g.e.,* c. III., s. 353, 354.

BİBLİYOGRAFYA

Abdülkadir bin Ahmed, *Menakıb-ı Koyun Baba,* sad. Şakir Çıplak, İstanbul, 2001, Horasan Y.

Ahmedi Cemaleddin Çelebi, *Müdafaaname,* İstanbul, 1992.

"Arnavutluk Devlet Arşivinde Bulunan Osmanlı Belgelerinin Listesi"*, Hacı Bektaş Veli Dergisi.* S. 15, ss. 31-68.

Arslanoğlu, İbrahim, *Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname,* Ankara, 1997, Kültür Bakanlığı Y.

Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevi-Bektaşi, Ahi ve Nusayri Zümreleri,* Ankara, 2000, Kültür Bakanlığı Y.

Barkan, Ömer Lütfi, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri", *Vakıflar Dergisi.*, S. 2., yıl. 1942, s. 32-43.

Birdoğan, Nejat, "Şucaeddin Veli Velayetnamesi", *Alevi Kaynakları I.,* İstanbul, 1996, Kaynak Y., ss. 128-148.

....., Alevi Kaynakları I., İstanbul, 1996, Kaynak Y.

Çağlayan, Alper, "Cibali Sultan ya da Cebe Ali Bey", *Hacı Bektaş Veli Dergisi.,* S. 13, ss. 89-95.

De Lamartine, A., *Aşiretten Devlete,* Tercüman Y.

Ebu'l Hayr-ı Rumi, *Saltukname,* Ankara, 1988., Kültür Bakanlığı Y.

Erkan, Arif, *Tasavvuf ve Tarikatlar,* İstanbul, Sağlam Y.

Fığlalı, Ethem Ruhi, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik,* Ankara, 1994, Selçuk Y.

Friedrich Karl Kıenitz, *Büyük Sancağın Gölgesinde,* çev. Seyfettin Halit Kakınç, Tercüman Y.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Velayetname*, İstanbul, 1958, İnkılap Y.

Hacı Bektaş Veli, *Kitabü'l- Fevaid,* Ankara, Ayyıldız Y.

....., *Makalat,* Ankara, 1996, Kültür Bakanlığı Y.

İsmail Beliğ, *Güldeste-i Riyazi-i İrfan,* Bursa, 1257.

Kocatürk, S., *Bir Fütüvvet Şeceresi Üzerine,* Erdem, Ankara, 1996, Atatürk Kültür Merkezi Y.

Köprülü, Fuat, "Abdal Musa", *Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi,* İstanbul, 1990, Can Y., s. 59-73.

Kuşeyri, *Tasavvufun İlkeleri,* İstanbul, 1978, Tercüman Y.

Noyan, Bedri, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik,* Ankara, 1999, Ardıç Y.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler,* Ankara, 1992, Türk Tarih Kurumu Y.

Özmen, İsmail, *Simgeler Kenti Bektaşilik,* Ankara, 2000.

Seyyid Ali Sultan Velayetnnamesi, haz. Bedri Noyan, Ankara, Ayyıldız Y.

Sezgin, Abdülkadir, "Osmanlı ve Cumhuriyet'in Kuruluşunda Bektaşiler ve Günümüzde Bektaşilik", *Hacı Bektaş Veli Dergisi.,* S. 5., ss. 103-117.

Tanrıkulu, Raşit, *Kaygusuz Sultan Risaliyesi,* Ankara, 2000, Ayyıldız Y.

Uşaklı Ali bin Hacı Mustafa, *Velayetname-i Kolu Açık Hacım Sultan,* Ankara, Ayyıldız Y.

Veli Baba Menakıbnamesi, haz. Bedri Noyan, İstanbul, 1993, Can Y.

Virani Baba Risalesi, çev. Mustafa Erbay, Ankara, 1994, Ayyıldız Y., s. 11.

Yılmaz, Hacı, "Çorum'dan Bir İcazetname", *Hacı Bektaş Veli Dergisi.,* S. 17, ss. 139-147.